

УДК 631.16:658:635

STATE OF DEVELOPMENT OF VEGETABLE GROWING AND PRESERVATION OF INNOVATIVE AGRICULTURAL PRODUCTION AS A VECTOR OF EFFECTIVE MANAGEMENT**СТАН РОЗВИТКУ ОВОЧІВНИЦТВА ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА ЯК ВЕКТОРА ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ****Романова М.С./ Пономарьова М.С.***PhD in Economics, associate Professor / к.е.н. доцент*

ORCID /0000-0001-8463-821X

Dolzhykova I.S. / Должикова І.С.*graduate student /аспірант*

ORCID / 0000-0003-3123-3846

Fomenko V.Ye./ Фоменко В.Є.*graduate student/аспірант*

ORCID / 0000-0002-4597-4381

*State biotechnological university, Kharkiv, st. Alchevskih, 44, 61002**Державний біотехнологічний університет, Харків, вул. Алчевських, 44, 61002*

Анотація. У роботі викладені результати дослідження управління інноваційною діяльністю підприємства в овочівництві. Розкрито теоретичні, методичні аспекти управління інноваційною діяльністю підприємства в овочівництві. Досліджено теоретичний зміст та значення інноваційної діяльності в овочівництві та методологічні основи управління інноваційною діяльністю підприємства в овочівництві. Розкритий сучасний стан розвитку та специфічні особливості галузі овочівництва. Надаються першочергові напрями удосконалення управління інноваційною діяльністю підприємства в овочівництві, що виконуватимуть поставлені завдання та сприятиме посиленню економічної ефективності та інноваційно-орієнтованого агровиробництва.

Ключові слова: управління, інноваційна діяльність, овочівництво, ефективність, організаційно-економічний механізм, аграрне виробництво.

Вступ

Розвиток суб'єктів аграрної сфери є головною умовою вирішення низки питань в першу чергу економічного, соціального та екологічного характеру. При цьому особливості виробництва продукції овочівництва в умовах ускладненого протікання процесу відтворення вимагають поєднання об'єктивних економічних та суб'єктивних організаційно-управлінських факторів діяльності підприємств та створення ефективного організаційно-економічного механізму стабілізації їх розвитку.

Однією з найбільш специфічних, складно організованих, проте, перспективних та ефективних галузей агропродовольчої сфери є овочівництво. Тенденції споживання продуктів харчування, характеристики основних продуктових ринків, інтеграційні прагнення України зумовлюють необхідність створення сприятливих передумов діяльності для суб'єктів найбільш перспективних галузей агропродовольчої сфери. Їх стабільний розвиток має стати каталізатором забезпечення стабільності всієї національної економіки та посилення конкурентних позицій української продукції на зарубіжних ринках.

Основний текст

Сучасний стан розвитку овочівництва впродовж останніх років загалом

характеризується стійким збереженням посівних площ і обсягів виробництва продукції. Адже овочівництво традиційно зорієнтоване на забезпечення внутрішнього продовольчого ринку та менш залежне від цінової волативності і зовнішньої кон'юнктури [1,2]. Овочівництво є специфічною галуззю, яка має такі особливості [3]:

- овочі вирощуються у відкритому і закритому ґрунті;
- сезонний характер виробництва;
- різноманітність вирощуваних овочевих культур, кожній з яких притаманна особлива агротехніка;
- значні затрати ручної праці, через ускладнену механізацію окремих виробничих процесів
- потреба в працівниках певної кваліфікації та відповідній техніці, що зумовлює високі сумарні витрати.

Сьогодні більш ніж 70 різноманітних сільськогосподарських культур і рослин вирощують в овочівництві. Загальна площа під усіма видами овочів без урахування картоплі в середньому за 2018-2020 рр. становила близько 455,8 тис. га, а обсяги виробництва продукції - 91137,3 тис. ц.

Сучасний стан розвитку вітчизняного овочівництва загалом характеризується порівняно стійким збереженням посівних площ і обсягів виробництва овочевої продукції. Овочева галузь традиційно забезпечує внутрішній продовольчий ринку країни та менш залежна від зовнішньої кон'юнктури (табл. 1). Наведені в таблиці 1 та рис.1, зокрема аналіз регіональної структури виробництва овочів усіх видів по підприємствах свідчать про те, що в останні три роки спостерігається тенденція до збільшення виробництва овочевих культур. В 2020 р. валовий збір овочів був найбільшим за останні три звітні роки і склав близько 13 928,2 тис. ц, що на 26% більше ніж показник 2018 року та двох попередніх сезонів. Даний показник валового збору є позитивним і відповідає більш як 250 кг овочів на кожного українця. Основними регіонами виробниками овочевої продукції у 2020 році стала Херсонська область, яка виробила 6085,2 тис. ц, що складає 43,7% від загального виробництва по країні, Миколаївська область 3848,9 тис. ц. (27,6%), Дніпропетровська 932,8 тис. ц. (6,7%). Високу питому вагу у державному виробництві овочів посідає Черкащина, Львівщина та Харківщина, відповідно 858,5 тис., 259,1 та 182,4 тис. ц.

Доцільно врахувати на нашу думку, що позитивна динаміка валових зборів овочевих культур, враховуючи встановлені темпи зміни зібраної площі обумовлена збільшенням посадкової площі та підвищенням рівня загальної урожайності. Аналіз урожайності овочевих культур в цілому та за категоріями виробників свідчить про те, що більшість досліджуваних областей у період 2018–2020 рр. мали інтенсивне підвищення урожайності, що стало можливим в результаті інтенсифікації виробничих процесів, доступністю інноваційних технологій та матеріально-технічних ресурсів для українського аграрного сектору.

Таблиця 1 - Динаміка виробництва овочевих культур на підприємствах за регіонами України [3.4]

Області	Площа посіву, тис. г			Урожайність, ц/га			Валовий збір, тис. ц		
	2018р.	2019р.	2020р.	2018р.	2019р.	2020р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Україна	27,6	29,2	34,6	396,5	392,3	400,5	11021,8	11467,5	13928,2
Вінницька	0,2	0,2	0,2	256,5	176,3	194,2	52,8	38,9	47,0
Волинська	0,4	0,5	0,4	285,8	316,8	449,8	117,7	153,9	178,5
Дніпропетровська	2,0	1,8	2,1	304,3	380,2	439,5	586,6	650,5	932,8
Донецька	0,3	0,3	0,3	231,0	267,7	250,0	71,7	79,9	78,1
Житомирська	0,1	0,2	0,2	256,5	300,4	355,2	43,6	56,6	78,1
Закарпатська	... ²	0,0	к	... ²	147,0	к	... ²	8,3	к
Запорізька	0,5	0,5	0,9	164,5	217,5	205,1	91,2	112,0	195,1
Івано-Франківська	0,2	0,1	0,1	184,8	146,4	199,0	27,6	17,2	23,3
Київська	0,8	1,1	1,0	234,7	242,7	332,0	185,7	271,9	304,3
Кіровоградська	1,0	1,1	1,1	48,3	69,5	60,1	49,5	74,9	67,0
Луганська	... ²	к	к	... ²	к	к	... ²	к	к
Львівська	1,2	1,5	1,6	162,3	145,8	163,8	195,3	221,1	259,1
Миколаївська	4,0	4,4	5,6	736,3	614,3	689,2	2998,3	2707,4	3848,9
Одеська	2,0	1,5	1,8	305,1	261,7	242,9	609,0	406,1	424,1
Полтавська	0,3	0,2	0,2	244,0	207,0	190,2	53,3	45,9	44,1
Рівненська	0,2	0,2	0,2	68,0	126,6	326,5	15,2	22,4	76,9
Сумська	0,0	0,0	0,0	240,2	288,9	109,4	11,8	13,0	4,6
Тернопільська	0,7	0,7	0,7	70,8	78,7	100,2	47,2	52,2	72,9
Харківська	0,3	0,4	0,4	312,4	442,1	404,9	87,0	166,6	182,4
Херсонська	7,8	8,5	11,0	623,2	638,3	555,2	4901,9	5415,1	6085,2
Хмельницька	0,3	0,2	0,4	223,3	244,2	277,4	58,7	41,6	111,7
Черкаська	5,0	5,6	6,2	151,1	153,8	139,9	758,0	853,4	858,5
Чернівецька	...		0,0	... ²	к	172,2	... ²	к	10,5

Отже, можна стверджувати, що в вітчизняній овочевій галузь незважаючи на економічну кризу відбувається інтенсифікація. Ринок українських овочів стає все більш модернізованим, гнучким та динамічним, що вказує на його розширення. Структура ринку овочевої продукції, формується як цілісна, складна органічна сукупність взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих підсистем ринку. На цій основі Логошою Р.В. запропоновано «оцінювати як стан ринку, так і потенціал його розвитку. При цьому, системна побудова ринку аграрної продукції має стратегічну спрямованість щодо насичення його конкурентоспроможною аграрною продукцією у зв'язку із викликами внутрішнього і зовнішнього ринків» [5]. В овочівництві інноваційний розвиток відбувається за рахунок внутрішньої мотивації, тому «основне джерело фінансування інноваційної діяльності – це власні кошти суб'єктів господарювання. Сьогодні інноваційні процеси відіграють надзвичайно важливу роль в успішному, високоефективному розвитку підприємств, регіонів, держави. Їх розвиток впливає на економічний та фінансовий стан підприємств, регіонів, життєвий рівень населення в них. Тому необхідно чітко виділяти перелік завдань інноваційного характеру, від яких залежить рівень забезпечення населення овочевою продукцією і можливості збільшення

експортного потенціалу країни» [6]. Головним напрямом, що забезпечить збільшення виробництва овочів і підвищить їх економічну ефективність на сьогодні є інтенсифікація виробництва. Для характеристики рівня інтенсивності виробництва овочів використовують показники, які містять інформацію про використання засобів виробництва і праці з розрахунку на одиницю земельної площі. Однак, на нашу думку, визначення рівня інтенсивності виробництва овочів за розміром поточних виробничих витрат на 1 га посіву овочевих культур є методично не зовсім правильним, оскільки галузь овочівництва містить велику кількість культур, які відрізняються технологією їх вирощування. Тому доцільно стверджувати, що загальний розмір виробничих витрат на 1 га посіву овочевих культур буде залежати від їх структури, від якої залежатимуть також середня урожайність овочевих культур і собівартість овочевої продукції.

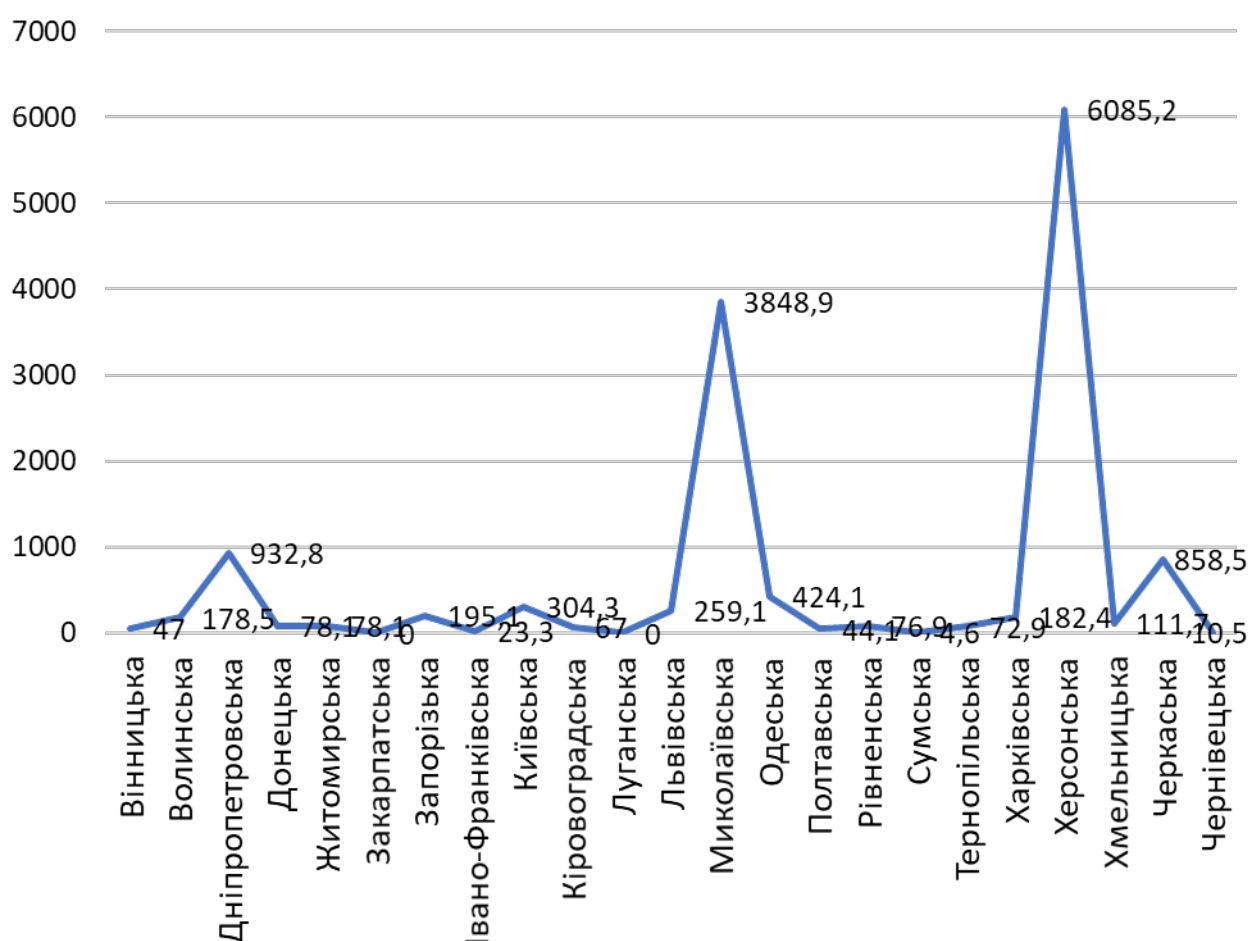

Рисунок 1. Валовий збір овочевих культур на підприємствах за регіонами України, 2020 р.

Грибова Д. В. розглядає інтенсифікацію виробництва овочевої продукції, як «.. процес зростання раціональних вкладень засобів виробництва і праці з розрахунку на одиницю інвентарної площі теплиць» за рахунок використання більш досконалого механізму господарювання з метою збільшення обсягу виробництва продукції, підвищення її якості та зниження собівартості [7].

Основними напрямками інтенсифікації галузі овочівництва є використання досягнень НТП: застосування інноваційних методів і засобів боротьби зі хворобами і шкідниками, використання науково обґрунтованих принципів сівозмін, внесення економічно доцільних доз органічних та мінеральних добрив, освоєння нових прогресивних технологій та високопродуктивних сортів їх вирощування, використання в овочівництві меліорованих земель. Більш того, на інтенсифікацію впливає ступінь спеціалізації, інтеграції, наявність матеріально-технічної бази в овочівництві, розвиток інфраструктури та форми організації виробництва [8,9].

Першочерговим завданням в інтенсифікації овочівництва є робота по удосконаленню агротехніки. Наявна система вирощування овочевої продукції використовує активну систему обробітку ґрунту, максимальні дози внесення мінеральних добрив, зростання технічного, пестицидного, антропогенного навантаження земельних ресурсів. Як наслідок в овочівництві, можна спостерігати понаднормові темпи мінералізації гумусу ґрунту, значного збільшення ерозійних процесів ґрунту та погіршення його агрофізичних нормативів, фітосанітарного екологічного стану і, як результат, зниження урожайності і якості продукції, не ефективного використання фінансових, енергетичних і трудових ресурсів [10]. На нашу думку використання ресурсо- і енергоощадної техніки і технології є основою розвитку овочевої галузі. Враховуючи особливості вітчизняного овочівництва держава повинна розроблювати та стимулювати техніко-технологічні, фінансові, екологічні і правові механізми щодо використання інноваційних моделей розвитку галузі.

Паказники валового доходу, рівня рентабельності, норми прибутку виначають рівень ефективності виробництва овочевої галузі. Але на нашу думку в овочівництві на сучасному етапі розвитку ринкової економіки в умовах трансформаційних змін доцільним є введення нового показника – окупності енергетичних витрат, який розраховується як відношення суми виручки від реалізації овочевої продукції до суми вартості використаних енерговитрат. Окупність енергетичних витрат не можна протиставити іншим, він є додатковим і необхідним, адже в умовах кризи, дефіциту енергетичних ресурсів доцільно оцінювати ефективність виробництва овочевої продукції враховуючи показник енергетичних витрат [11]. Економічна ефективність виробництва овочевої продукції залежить від рівня асортименту і функціонування вітчизняного ринку овочевої продукції, який останніми роками розвивається досить динамічно.

Серед заходів, спрямованих на підвищення економічної ефективності овочівництва, важливе місце посідає поглиблення спеціалізації сільськогосподарського виробництва. Ефективний розвиток овочівництва потребує застосування нової як технічної, так і технологічної політики, необхідності освоєння випуску техніки малої і середньої потужності, дослідження технологій малих площ посіву овочів в різних регіонах, що надасть можливість одержувати високу урожайність овочів. Саме тому розвиток галузі овочівництва необхідно перш за все орієнтувати на ресурсо- й енергоощадну техніку і технологію. Вирішуючи питання про налагодження

випуску вітчизняної техніки для овочівництва, необхідно впроваджувати у виробництво ресурсозберігаючі технології на основі нових машин і механізмів.

Важливим напрямом інноваційного розвитку є також застосування методів і засобів боротьби зі шкідниками і хворобами, освоєння науково обґрунтованих сівозмін, внесення оптимальних доз органічних та мінеральних добрив, впровадження нових високопродуктивних сортів, прогресивних технологій вирощування овочів та використання сучасних прогресивних технологій з механізованим збиранням врожаю [12,13]. Отже, на нашу думку, агроінноваційний розвиток в Україні повинен здійснюватись за допомогою [14,15]: сучасних підходів в організації та управління АПК, що відповідає світовим тенденціям; зростання інвестицій в основний капітал АПК, оновлення основних засобів; зростання рентабельності аграрного виробництва до рівня, що створить умови до відтворення родючості ґрунтів, матеріальних і трудових ресурсів; створення умов, що забезпечить збереження і відновлення родючості ґрунтів і підвищення, як результат, урожайності вирощуваних сільськогосподарських культур; розширення посівних площ, які засіваються елітним насінням; розвитку кооперації та інтеграції з метою збільшення прибутку сільськогосподарських виробників і забезпечить доступ до агропродовольчого ринку; створення організаційно-економічних умов для вдосконалення розміщення і спеціалізації аграрного виробництва, що забезпечить краще використання природних ресурсів, підвищення ефективності виробництва; впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій в овочівництві; вдосконалення державного регулювання сільського господарства і ринку овочевої продукції, збільшення державної підтримки з метою захисту інтересів виробників, підвищення ефективності та інвестиційної привабливості овочевої галузі; підвищення доступності кредитних ресурсів, розвитку земельної іпотеки, посилення конкурентних засад в сферах кредитування і страхування і на ринку лізингових послуг; підтримки рівня субсидування відсоткових ставок за кредитами, отриманими виробниками овочів в комерційних банках; часткової компенсації подорожчання матеріально-технічних ресурсів; надання державної підтримки об'єктів зберігання та переробки овочевої продукції. Слід враховувати, що для забезпечення виробників потрібною кількістю якісного насіння овочевих та баштанних культур необхідною умовою є створення науково-обґрунтованої системи насінництва, яка здатна не тільки збільшувати обсяги елітного насіння до запланованих, а й підтримувати генетично обумовлені ознаки, цінні господарські властивості сортів і гібридів. Економічна складова зберігання маточних коренеплодів є частиною ефективності процесу виробництва насіння.

Результативність виробництва насіння закладається ще на початку його вирощування. Це правило дуже чітко простежується у насінництві дворічних овочевих рослин. Справді, площа під висадками маточних коренеплодів на другий рік становить вирішальну роль у зростанні низки економічних показників, бо застосування саме елементів технології вирощування накладається на ті маточники, що були висаджені. Застосування способу поливу дощуванням та внесенням повної дози мінерального добрива в розкид,

не зважаючи на високу урожайність, знижує показники економічної ефективності і є менш рентабельним по відношенню до розробленої технології.

Завершення і висновки

Сільське господарство завжди асоціювалося з високим рівнем невизначеності і ризику, навіть з урахуванням останніх наукових, технічних і технологічних досягнень людства в цій спрямованості [16]. Особливо це стосується рослинницької галузі, результативність якої залежить від великої кількості факторів як внутрішнього середовища так і зовнішнього, а саме факторів пов'язаних з локалізацією підприємства, так званих регіональних характеристик, а для нівелювання негативних наслідків цих факторів або зменшення їх впливу на майбутній результат необхідно значне вливання коштів.

Література:

1. Галат Л.М. Особливості ринку свіжих овочів в Україні. *Агросвіт*. 2019. № 11. С. 35 - 44.
2. Бойко В.О., Бойко Л.О. Експортний потенціал галузі овочівництва. Сучасні тренди і перспективи розвитку овочівництва у Херсонській області: кол. мон. / за ред. Н.С. Танклевської. Херсон: Вид. дім "Гельветика", 2019. С. 36—50.
3. Державна служба статистики України. Статистичний збірник «Україна у цифрах». URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_ukr_zb.htm.
4. Державна служба статистики України. Статистичний щорічник України. 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Логоша Р.В. Структурні та функціональні особливості ринку овочевої продукції в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 10. С. 60 – 71.
6. Тебенко В.М. Економіка та організація інноваційної діяльності: Навч. посібн. – 1 вид., - Вид-во: Видавничо-поліграфічний центр «Люкс». 2014. – 302 с.
7. Грибова Д. В. Інноваційний розвиток овочівницької галузі в умовах інтенсифікації виробництва. *Економічний аналіз*. 2019. Т. 18 (2). С. 142–145.
8. Сичевський М.П. Глобальна продовольча безпека та місце України в її досягненні. *Економіка АПК*. 2019. № 1. С. 6–17.
9. Стариченко Є.М. Теоретико-методичні засади формування критеріїв та показників оцінки продовольчої безпеки країни. *Економіка та держава*. 2018. № 6. С.113–118
10. Вітков М.С. Основні фактори інтенсифікації аграрного виробництва в перехідний період до ринку. *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 17-20
11. Сич З. Об'єднання заради успіху: нові вимоги споживачів до овочівництва. *Овочівництво*. 2018. № 1 (153). С. 20–25.
12. Шквиря Н.О. Обґрунтування стратегічних орієнтирів розвитку підприємства на ринку овочів. *Соціально-економічні та правові чинники розвитку національної економіки України: облікові, аналітичні та контрольні аспекти в сучасних умовах інтеграційних процесів: матеріали Міжнародної*

науково-практичної інтернет-конференції. Полтава: ПУЕТ, 2018. С. 78-81.

13. Кирич Н. Б. Інноваційна діяльність підприємств та організацій як метод стабілізації економіки регіонів України. *Вісник економічної науки України*. 2015. №1 (15). С. 23-25.

14. Бутенко А. І., Лазарева Є. В. Інвестиційна діяльність в інноваційній сфері підприємництва України: методи і форми. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 2. С.14-19.

15. Тебенко В.М. Економіка та організація інноваційної діяльності: Навч. посібн. – 1 вид., - Вид-во: Видавничо-поліграфічний центр «Люкс». 2014. – 302 с.

16. Фоменко В.Є., Хромова А.В. Організаційно-економічні передумови зростання виробництва та розвитку галузі рослинництва. матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. «Сталий розвиток аграрної сфери: інженерно-економічне забезпечення»,. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2020. 267 с С.104-106.

17. Lomovskykh, L., Ponomarova, M., Chip, L., Krivosheya, E. and Lisova, O. (2021), Management and organizational and economic conditions of strengthening the marketing activity of the enterprise and maintaining efficient agrobusiness. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 2, is. 37, pp. 263–270. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i37.230255>.

18. Рябуха М.С., Цицоріна А.Є. Конкуренція як категорія ринкових відносин і конкурентоспроможність як предмет наукових досліджень // *Вісник ХНАУ. Серія: економіка АПК і природокористування*. – Харків: ХНАУ. – 2007. – №. 6. – С. 96–100

Abstract. *The paper presents the results of a study of the management of innovative activities of the enterprise in vegetable growing. Theoretical, methodical aspects of management of innovative activity of the enterprise in vegetable growing are opened. The theoretical content and significance of innovative activity in vegetable growing and methodological bases of management of innovative activity of the enterprise in vegetable growing are investigated. The current state of development and specific features of the vegetable industry is revealed. The priority directions of improvement of the management of innovative activity of the enterprise in vegetable growing are provided, which will carry out the set tasks and will promote the strengthening of economic efficiency and innovation-oriented agricultural production.*

Keywords: *management, innovation activity, vegetable growing, efficiency, organizational and economic mechanism, agricultural production.*